

на Лишкој ћави код Гуче, изграђено је на готово идентичном подужном платоу на врху брда у оквиру којег су откривени покретни и непокретни налази из 6. века током археолошких ископавања.⁵⁰

Зад у Рибару

Видљиви остаци архитектуре, који се са одређеном резервом могу одредити у рановизантијски период, евидентирани су у селу Рибару на локалитету који је код мештана познат као Зад, северозападно од Жагубице (Сл. 1). Тачније, налазиште је смештено на десној обали Млаве у Рибарској клисури чија надморска висина износи око 240 m. На јужној страни локалитета, налазе се оштре литице које се спуштају ка реци, док су на северној и западној страни стрме падине. Прилаз је могућ са источне стране сеоским путем. Овај потес села је код мештана познат и као Горња Мала. Са овог места пружа се поглед ка Доњој Мали која је смештена у правцу северозапада и ка Горњачкој клисури која је усмерена у правцу запада. На овом делу села, поред савремених кућа, налази се ОШ „Лола Рибар“.

Не можемо са сигурношћу рећи да ли В. Карић током својих истраживања крајем 19. века обилази локалитет „Зад“. У својим белешкама он наводи да се у Рибару налазе остаци градића, не наводећи тачну локацију и топоним.⁵¹ Значајне податке о овом месту доноси Т. Ђорђевић у првој деценији 20. века. У свом Извештају он јасно бележи остаци старог града у Рибару на брду Заду. Поред тога, Ђорђевић наводи технику зидања очуваних зидина које су начињене од камена и малтера без употребе цигала, дебљине и до 3 m. Од покретних налаза пронашао је обиље бакарног и сребрног „римског“ новца, као и црепове врло крупних ћупова. Тада је извршено и анкетирање мештана, који су нашем етнологу напоменули да су стари „јелини“ заслужни за изградњу некадашњег старог града на брду Заду.⁵²

Почетком деведесетих година прошлог века вршена су на овом месту прва и за сада једина сондажна археолошка ископавања од стране др М. Цуњака и М. Миљковића. Тада је отворена једна сонда.⁵³ Додатни обилазак терена извршен је и новембра 2015. године од стране Д. Јацановића и аутора. Том приликом водио се разговор са мештанима. Анкетирањем добијени су подаци о јелинском граду, као што је и Т. Ђорђевић забележио. Мештани

---

50 Радичевић 2002, 38, сл. 2.

51 Карић 1997, 848.

52 Ђорђевић 1910, 231-232.

53 Цуњак – Миљковић 1992, 103.

сматрају да је град изграђен у време када су римљани боравили на овом простору. Током 20. века, приликом градње појединих савремених кућа пронађени су различити археолошки налази: уломци грнчарије, стрелице, бакарни новац, кости итд. Темељи појединих ограда у Горњој Мали изграђени су од ломљеног кречњака који је највероватније припадао некој старијој грађевини. Приликом обиласка, пронађен је само један атипичан фрагмент грнчарије. У основној школи чува се један нож, начињен од гвожђа са два сечива чији су врхови повијени на горе, димензија 27.2 x 2.5 x 0.4 cm. Између поменутих сечива израђена је тордирана дршка (Сл. 5). У питању је нож који је највероватније коришћен за обраду коже. Донекле слични предмети (резлика је у сечивима која су обрнуто постављена) срећу се у типологији др И. Поповић у оквиру које се опредељују у тип D и варијанту g односно у време касне антике.⁵⁴

Током горе поменутих археолошких ископавања, вршених преко пута основне школе, у сонди је откривен зид, фундиран на стени. Руководиоци наводе да је зид начињен од притесаног камена и кречног малтера, дебљине 1,30 m, док је очувана висина износила 0,70 m уз напомену да су оба лица откривена. Од покретних налаза, пронађен је један новчић из 4. столећа, као и грнчарија која до сада није публикована. М. Цуњак и М. Миљковић су приликом анкетирања добили податке од мештана да је школа саграђена на старијим темељима.⁵⁵

Остаци архитектуре, евидентирани су 2015. године у дворишту мештанина С. Стаматовића, недалеко од школе (Сл. 6, 7). Реч је о једном зиду, дужине 10 m који је оријентисан у правцу исток – запад. Његова тренутна очувана висина износи 0,5 m, уз напомену да његово унутрашње лице није видљиво. Зид је начињен од ломљеног и притесаног камена, везан кречним малтером беличасте боје. Мештани су поред овог зида проналазили „стари ковани новац зеленкасте боје“. За сада се не може са сигурношћу рећи шта је овај зид представљао (бедем, објекат?). Треба напоменути да се он налази на самом врху локалитета, стога није искључено постојање цркве на овом месту. Управо током рановизантијског периода, цркве се подижу на доминантном односно из далека видљивом положају.⁵⁶ У прилог томе иде и сама оријентација очуваног зида која је већ поменута. Ипак, о постојању сакралне грађевине на локалиту Зад за сада је рано говорити будући да археолошка ископавања у дворишту куће мештанина Стаматовића нису вршена.

---

54 Поповић 1988, 95, Т. XVII/3.

55 Цуњак – Миљковић 1992, 103.

56 Милинковић 2015, 50.

У овом тренутку треба дати мањи коментар и на покретне налазе, откривени током јединих ископавања на овом локалитету. Ради се о римском новцу који се према руководиоцима ископавања одређује у 4. век. Треба се подсетити да су римске кованице откривене и на рановизантијским локалитетима у Србији које сведоче о монетарној политици 6. столећа.⁵⁷ Са друге стране, уломци керамике које Т. Ђорђевић спомиње као врло крупне ћупове, са великим степеном вероватноће могу се поистоветити са питосима, врло чести на скоро свим рановизантијским локалитетима.⁵⁸ Такође треба споменути и дебљину зида од чак 3 m. Овде се савим извесно може помислити на бедем утврђеног насеља. Овако велика ширина одбрамбеног зида није страна појава на рановизантијским утврђењима у Србији.⁵⁹ Колико се зна, најшири бедем, који припада хоризонту 6. столећа, откривен је у Ледерати, дебљине 3,40 m.⁶⁰ Међутим, овде треба бити опрезан будући да ширина бедема у Рибару може подразумевати и зидне потпоре за степеништа које су водиле до круништа.⁶¹ Такође, треба истаћи конфигурацију терена која и у овом случају указује да је приступачност утврђењу био могућ само са једне тј. источне стране.⁶²

Преграда – Подкрш у Жагубици

Локалитет „Преграда – Подкрш“ смештен је испод западних обронака врха Подкрш у кањону реке Тиснице, југоисточно од центра Жагубице. Око истоименог, стеновитог брда, чија надморска висина износи око 360 m, тече поменута река формирајући облик грчког слова Ω (Сл. 1, 8). Најлакши прилаз налазишту је са његове источне стране тј. мањим путем који пролази поред савременог каменолома „Мермер“. Према југу су стрме литице, док су на северној и западној страни падине које се постепено спуштају до реке. Сама површина терена је неравна и стеновита, прекривена растињем. У близини самог каменолома извире тзв. „римски извор“ испод којег се, према веровању мештана, налазе керамичке цеви.

---

57 Уп. Поповић 1980, 122-126; Римски новац откривен је и на рановизантијском локалитету Градина на Јелици код Чачка, Милинковић 2010, 62; М. Васић сматра да је римски новац у рановизантијско време на Јелици могао бити коришћен и за претапање, Васић 2014, 60.

58 Роровић 1999, 106; Као случајни налази, на територији Браничева, питоси су откривени на локалитету „Грац – Горњачки извор“ у Горњачкој клисури итд., Миловановић 2016, 118.

59 Милинковић 2015, 76.

60 Цуњак – Јовановић 2014, 27-29.

61 Најближи локалитет где је установљена потпора јесте у Босману, Кондић 1984, 140.

62 О изборима прилаза утврђеном насељу током ране Византије вид. Милинковић 2015, 55.